

Megtizedelt évek

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉNEK CENTENÁRIUMI ÉVÉBEN

RENDEZETT KECSKEMÉTI KONFERENCIA

TANULMÁNYAI

**A Kecskeméti Katona József Múzeum
konferenciája**

Kecskemét, 2014. október 21.

Az első borítón található fotó Balogh Rudolf felvétele,

a Magyar Fotográfiai Múzeum tulajdona.

A hátsó borítón látható műtárgy Szanka József tulajdona.

MEGTIZEDELT ÉVEK

Az első világháború kitörésének centenáriumi évében

rendezett kecskeméti konferencia

tanulmányai

KECSKEMÉTI KATONA JÓZSEF MÚZEUM

A kötet megjelenését
az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság
támogatta.

Szerkesztők:
Szabóné Bognár Anikó
Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin

Kiadói szerkesztő: Dr. Lovas Dániel

Kiadja: Kecskeméti Katona József Múzeum

Felelős kiadó: Rosta Szabolcs

Nyelvi lektor: Rátvai Emese Judit

Kiadói munkálatok:
Kecskeméti Lapok Kft.
Kiadóvezető: Mészáros László

Nyomdai előkészítés: Euro Bioinvest Kft.
Nyomdai munkák: HTS-ART Kiadó és Nyomda Kft., Budapest

ISBN 978-963-9815-42-1

Tartalomjegyzék

Dr. Ravasz István alezredes

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, kiemelt főtiszt)

A Nagy Háború kitörésének körülményei, illetve elkerülhető volt-e

a XX. századi világháború? 7

Dr. Sallay Gergely Pál

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, történész muzeológus, osztályvezető)

Első világháborús osztrák–magyar katonai jelvények

és kitüntetések kecskeméti szemszögből 19

Dr. Katona Csaba

(Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet, tudományos munkatárs)

„*Mindig beljebb keveredtünk a világháborúba.*”

Naplók és emlékiratok mint a „*Nagy Háború*” forrásai 29

Dr. habil Nagy Janka Teodóra

(PTE-IGYFK, dékán-helyettes, főiskolai tanár,

Társadalomtudományi Intézet mb. vezetője)

„*Mint a repeszgránát*”: az I. világháború hatása a népi jogéletre

(avagy a népi jogszokások dinamikája) 49

Dr. Stencinger Norbert

(Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány, történész)

„*Istenem, erősíts meg a nehéz órákban.*”

Katonák lelki életének gondozása a Nagy Háborúban 57

Rózsafi János

(Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány, kutató)

Kecskeméti bakák a Doberdo-fennsík védelmében 67

Molnár Tibor

(Történelmi Levéltár, Zenta, levéltáros)

A cs. és kir. 86. (szabadkai) gyalogezred harcai

az 1914. szeptember–októberi időszakban az orosz hadszíntéren 75

Szabóné Bognár Anikó

(Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítótálya vezetője,
néprajzkutató – történész muzeológus)

Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin

(Kecskeméti Katona József Múzeum, igazgatóhelyettes,
jogász – néprajzkutató – történész muzeológus)

Tárgy – lélek – ember

Muzeológia, módszertan, értékközvetítés a „*Hazatérnek... 1914–2014*” című kiállítás
rendezésének módszertani kérdései..... 83

Pánya István

(Kecskeméti Katona József Múzeum, térinformatikus)

Első világháborús térképek a „*Hazatérnek... 1914–2014*” című kiállításban..... 103

Ifj. Gyergyádesz László

(Kecskeméti Katona József Múzeum

Képzőművészeti Gyűjtemény vezetője, művészettörténész)

„*Igy! Most már lehetnek... Köszönöm!*” – Mednyánszky László, az I. világháborúban
Mednyánszky hadifestői munkássága a Kecskeméti Katona József

Múzeum képzőművészeti gyűjteményében 111

Perger Gyula

(Kuny Domokos Múzeum, igazgató, néprajzkutató – irodalomtörténész)

Egy vidéki hadifestő a császári és királyi Sajtóhadiszállás szolgálatában

Juszkó Béla harctéri képei 123

Csáki Béla (Meritum Egyesület)

Murányi Gábor (Meritum Egyesület, elnök)

Egy civil szervezet szerepe az első világháború emlékezetének megőrzésében

Beszámoló a szegedi székhelyű Meritum Egyesület munkájáról..... 133

Szebenyi István – Polgár Zoltán

(Had- és Kultúrtörténeti Egyesület)

Civil szerepvállalás a világháborúk kutatásában

Beszámoló a Had-és Kultúrtörténeti Egyesület munkájáról 139

Körtvély Adrienne

(divattervező, SYMBEL 2014–2018 kommunikációs project)

Symbol 2014–2018 143

Nagy Janka Teodóra

„Mint a repeszgránát”:

az I. világháború hatása a népi jogéletre (avagy a népi jogszokások dinamikája)¹

1.

Az első világháborút, a Nagy Háborút, amely alapjaiban változtatta meg az európai társadalmak, benne a magyarság, a paraszti társadalom életét, bár különböző hangsúlyokkal, de a néprajz mindhárom területe (a tárgyi néprajz, a folklór és a társadalom néprajz) cezúrájának tekinti.² A rendkívül gazdag kutatástörténeti adatok felsorolása helyett tanulmányomban egyetlen területre és egy kérdésre kívánok koncentrálni. A jogi néprajz kutatási területéhez kapcsolódva arra keresem a választ az 1939–1948 közötti jogi néphagyomány kutatás tápéi gyűjtése alapján, hogy az I. világháború (és az azt követő évtized) milyen hatással volt a hazai jogszokások fejlődésére.³ E vizsgálati folyamatban meghatározó szerepet játszik a tudományközi kutatások, határterületi diszciplínák egyike, a jogi néprajz. Tanulmányomban a kutatási terület meghatározását követően a közösségi normák, normarendszerek változására, az egyéni közösségi és társadalmi normák viszonyrendszerének sajátos, a népi jogszokások dinamikáját meghatározó szerepére hívom fel a figyelmet.

2.

Előljáróban érdemes néhány, a kutatási területéhez kapcsolódó fogalmat tisztázni. A jogi néprajz olyan interdiszciplináris tudományterület, amelynek tárgya elsősorban, de nem kizárólag a paraszti társadalom normáinak vizsgálata az ún. komplex módszer alkalmazásával az írott forrásokon túl a szójhagyományt és a jogi vonatkozású tárgyi emlékeket is ideértve.⁴ A jogi néprajz

---

¹ A tanulmány az OTKA *A jogtörténet új forrásai: a Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár (DDFL)* 109191. sz. pályázat támogatásával készült.

² Tudománytörténeti szempontból eltérő álláspont is megfogalmazódik: KÓSA László 2001.

³ Az 1939–1948 közötti népi jogélet kutatás történetéről részletesen: KÖHEGYI Mihály – NAGY Janka Teodóra 1997., NAGY Janka Teodóra 2011b.

⁴ TÁRKÁNY SZÜCS Ernő 1981., NAGY Janka Teodóra 2012.

tárgyát tehát a jogi vonatkozású társadalmi norma jelenti, amely lehet szokásnorma, jogszokás, szokásjog, jogi norma/jogintézmény, jogi népszokás, illetve jogi néphagyomány.⁵ A szokásnorma az egyéni normák általános sokféleségében érvényesülő, a közösség által elfogadott, helyesnek tartott magatartásszabály/társadalmi norma. A jogszokás Tagányi Károly, Bónis György, Tárkány Szücs Ernő majd Varga Csaba, legutóbb Mezey Barna meghatározása szerint a közösség tagjainak kifejezetten jogi jellegű, a törvény által szabályozott „*fent*” világtól élesen elkülönülő „*lent*” világa. A társadalom kisebb-nagyobb közösségeinek vélt vagy létező autonómiája alapján alkotott, a közösség által elismert (a hagyomány és szokás erejénél fogva megtartott és öröklődő, szükség esetén azonban a közösség által kikényszerített), a mindennapok szervezésére (az életviszonyokban jelentkező érdekeltségek egyeztetésére) szolgáló szokásszerű gyakorlata (pl. jegyesség, alku).⁶ Tagányi Károly külön is kiemelte, hogy a jogszokáson elsősorban a megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokásokat, szertartásokat és jelképeket érti.⁷ A szokásjog (*consuetudo*) a kisebb vagy nagyobb közösségek együttélése során kialakult, majd az állam által utólag elismert, szankcionált szokásnormát, jogszokást jelenti. A jogi norma olyan általános jellegű, kötelező erejű társadalmi norma/magatartásszabály, amelyet az állam, vagy állami szerv alkot, érvényesülését is végső soron állami kényszer biztosítja. A jogi népszokás olyan jogi vonatkozású szokás, amely az elsősorban a paraszti közösségek mindennapi életének meghatározott, ismétlődése következtében az utódokra is átörökített rendje. Az állami szabályozásnak csak kiegészítőjeként, színezőjeként vagy csupán jelképes tartalommal él tovább.⁸ A jogi néphagyomány pedig a már nem gyakorolt, de még ismert jogi vonatkozású szokásoknak, jelenségeknek a folklórbán (mese, dal, monda, rege, anekdota, igaz történet), illetve a tárgyi emlékekben történő továbbélése, hagyományozása.⁹

A jogi vonatkozású társadalmi normákat vizsgálhatjuk horizontálisan és vertikálisan. A horizontális szint az egy adott időpontban érvényesülő, különböző típusú jogi vonatkozású társadalmi normák metszete, a vertikális szint pedig egyetlen jogi vonatkozású társadalmi norma időben különböző létformáit jelenti.¹⁰

3.

A jogi néprajz vizsgálata tárgyához egy ún. komplex módszerrel közelít: a történeti, jogi kutatási módszerek mellett a terepmunka, a kérdőívezés és az interjú módszerét is használja, ahogyan az írott forrásokon túl a szájhagyománnyal és a tárgyi emlékekkel is bővíti a források körét.¹¹

⁵ Varga Csaba a jogszokástól a jogi népszokásig terjedő folyamat változásait elemzi, és a jogi néprajz vizsgálati szempontjai alapján két további létszakasszal (szokásnorma, néphagyomány) egészíti ki. VARGA Csaba 2002 132–133. o. (Első megjelenés: VARGA Csaba 1981). Tárkány Szücs Ernő elsősorban Bónis György munkáira hivatkozva határozza meg a néphagyomány fogalmát (TÁRKÁNY SZÜCS Ernő 1981 29–35. o.), a néprajzi szakirodalom alapján pedig részletes olvasatát adja jogi néphagyomány és jogi népszokás elkülönítésének (TÁRKÁNY SZÜCS Ernő 1981 36–44. o., NAGY Janka Teodóra 2003)

⁶ Tagányi Károly még következetesen jogszokásokról szól. Tárkány Szücs Ernőnél jóval diffúzabb a terminológiahasznalet. TÁRKÁNY SZÜCS Ernő 1981, MEZEY Barna 2009, NAGY Janka Teodóra 2009

⁷ TAGÁNYI Károly 1919

⁸ VARGA Csaba 2002 133–134. o.

⁹ A kérdéssel részletesen foglalkozik: NAGY Janka Teodóra 2000, NAGY Janka Teodóra 2002 25–39. o., NAGY Janka Teodóra 2003, NAGY Janka Teodóra 2014

¹⁰ NAGY Janka Teodóra 2011a.

¹¹ TÁRKÁNY SZÜCS Ernő 1976

1. kép

Ha a komplex módszert alkalmazásában kívánjuk szemléltetni, ha a módszer jelentette kutatási többletet szeretnénk bemutatni, kiváló példa lehet a lakásbelső, a közvetlen lakótér tárgyi környezete. A tárgyi emlékek, közöttük a presztízs funkciókkal is felruházott fotók változásvizsgálata a komplex módszer egyik összetevőjeként pl. differenciáltan tükrözi azt a folyamatot, amely során – átalakítva a mindennapi élet legbensőbb rendjét, alapvető szerkezetét – az I. világháború a személyes történelem, a személyes tér részévé válik a családok életében.¹² A Sontag által „*a tér és az idő vékony szeleteinek*”¹³ nevezett fotókon szembetűnő, hogy a bátai parasztcsalád tisztaszobájában a fő helyet (az ágy fölött) az esküvői kép helyett immár az obszitélvél foglalja el. (1. kép)¹⁴ Az esküvői fényképen a menyasszony ugyan még a hagyomány megkövetelte népviseletben van, de a vőlegény már katonaruhában örökölteti meg magát. (2. kép) A háború szétszakította család a fényképen is külön jelenik meg: az otthon maradtok (anya és leánya) vizuálisan is a közösség zárt ideje és

¹² BOURDIEU, Pierre 1982

¹³ SONTAG, Susan 1981 30. o.

¹⁴ A képek forrása: Tájházi, Báta, állandó kiállítás. Ezúton köszönöm Szabó Ernőnek a fotózást.

2. kép

átörökített szokásrendje szerint ritualizálják az ünnepi pillanatot (3. kép); a hagyományos falusi és családi közösségből kiszakadt férj, apa pedig a sokat próbált katonabarátság értékét hangsúlyozza személyes terébe illesztve a katonatárs fotóját. (4. kép)

A jogi néprajz éppen a komplex módszer révén válik képessé arra, hogy lényegi sajátosságával egyezően a „lent” „mikro” világában a mindennapi élet kauzalitása felől láttassa a változásokat.¹⁵ E szemléleti alapon közelítünk a tanulmány tárgyához is, amikor az 1939–1948 közötti jogi

---

¹⁵ Gyáni Gábor hívja fel a figyelmet a mindennapok kutatásában az eltérő diszciplináris közelítések jelentőségére. GYÁNI Gábor 1997. Nagy Janka Teodóra a jogi néprajz feladatát, diszciplináris lehetőségeit vizsgálja. NAGY Janka Teodóra 2012.

3-4. kép

népéletkutatás eredményei közül egyet kiemelve mutatunk rá az I. világháború jogszokások változására gyakorolt hatására.

4.

Magyarországon a harmincas években a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, illetve az annak keretében működő Országos Táj- és Népkutató Intézet vezetője, Györffy István kezdeményezésére az Igazságügy Minisztérium támogatásával jogi néphagyománykutatás kezdődött, amely „a tétéles jog mellett, vagy annak ellenére a nép köztudatában élő jogelvek, szokások és eljárások” összegyűjtését tekintette céljának. A mozgalom keretében 1939 és 1948 között több mint száz kutató gyűjtött adatokat az ország legkülönbözőbb településeiről.¹⁶

Bónis György tagja volt a gyűjtést szakmai ajánlásokkal, kérdőívek összeállításával segítő munkaközösségnek, tanítványaival gyűjtőként is részt vett a jogi népélet kutatásában. A Garam mentén végzett kutatási eredmények publikálását követően a kolozsvári jogtörténeti szeminárium vezetőjeként 1942 és 1943 nyarán 14 kutató, hallgató részvételével Kalotaszeg 25 községében,

¹⁶ NAGY Janka Teodóra 2009

majd a szegedi egyetem jogtörténet professzoraként 1948. szeptember 1. és október 15. között hallgatóival Tápén szervezett gyűjtést.¹⁷

A tápéi gyűjtött anyagot értékelve Bónis György felhívta a figyelmet a népi jogtudat, jogismeret „robbanászerű” változására a XX. század elején, amelynek okait az I. világháborúban, illetve az ezt követő évtizedek szemléletváltozásában, a korábban zárt közösségek felbomlásában, a civilizáció, az írásbeli kultúra erőteljes térhódításában és az individualizációban látta. Mint írta: *„Tápé lakossága a maga relatív elszigeteltségében igen sokat megtartott a primitív lélek jogszemléletéből. Az egyes intézményekről alkotott véleménye és az ezek alapján kialakult szokásai éreztetik a jogfejlődés különböző szakainak hatását, mégis, ha jogszokásait fokozatos fejlődésükben, dinamikájukban vizsgáljuk, gyökeres változást észlelhetünk. Ez a változás egy bizonyos időpont[ra] ill. időtartamra vezethető vissza, melyet jelen esetben az 1914-es háborút követő évek, ill. évtizedek képviselnek. Ez az időtartam rányomta bélyegét a tápéi nép jogszemléletére, igazságról, jogról, becsületről alkotott fogalmaira, megingatta a régi hagyományokba vetett hitet, az ahhoz való ragaszkodást, bizonyos törést idézett elő a fokozatos fejlődésben, ami az egyik szemszögből emelkedésnek, de sok szempontból visszaesésnek vehető.”*¹⁸

Bónis szerint ennek egyik oka a háború *„minden, eddig rendíthetetlennek vélt elvet, felfogást kialakult szemléletet leromboló, átalakító és új életfilozófiát merően más beállítású világszemléletet szülő”* ereje. A másik erőnek, amely fellépett a jogszokások kialakításában, mind romboló mind alkotóként, a civilizációt tekintette: *„E két egymásra ható, egymást kiegészítő, sokszor szembenálló, sokszor egymás mellett haladó erő együttes hatása magyarázza a jogszokások fejlődésén észrevehető gyökeres változást, ami az 1915-ös éveknél kezdődött, és ma is állandóan tart.”*¹⁹ Mindezek mellett – szélesebb kontextusba helyezve – a jogszokásokban bekövetkező változások esetén felhívta a figyelmet az individualizáció szembetűnő hatására. Arra, hogy az egyéni érdek dominanciája válik általánossá a közösségi érdek kizárólagossága vagy legalábbis az egyén életét meghatározó volta helyett. E folyamat eredményeként a család szerepe jelentősen megváltozik, megkérdőjeleződik az egyént a társadalomhoz kapcsoló monopóliuma.

5.

A jogi néprajz jelentősége ebben a helyzetben egy tükör- és barométer szerep megvalósítása lehetett. A jogszokások változása rendkívül érzékenyen tükrözte az I. világháború, illetve a háború következtében felerősödött civilizációs és individualizációs folyamatok nyomán a paraszti társadalomban, a paraszti lélekben bekövetkezett változásokat. Ezek között meghatározó volt a *„rendelt idő”* megkérdőjeleződése, a közösségi értékrend repeszgránáthoz hasonló *„szétröbbanása”*.²⁰

¹⁷ KÖHEGYI Mihály – NAGY Janka Teodóra Tápé 1995, 1998, 2003, NAGY Janka Teodóra 2013

¹⁸ KÖHEGYI Mihály – NAGY Janka Teodóra 1995

¹⁹ U.o.

²⁰ Amely történetiségében a paraszti társadalomban irreverzibilis folyamatok kezdetét jelentette. BÍRÓ Friderika – FÜR Lajos 2013

IRODALOMJEGYZÉK

- BÍRÓ Friderika – FÜR Lajos: *Búcsú a parasztságtól*. Budapest, 2013
- BOURDIEU, Pierre: A fénykép társadalmi definíciója. In: HORÁNYI Özséb (szerk.): *A sokarcú kép. Válogatott tanulmányok*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982, 226–244. o.
- GYÁNI Gábor: *A mindennapi élet mint kutatási probléma*. Aetas, 1997 12/1: 152–161. o.
- KÓSA László: *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest, 2001
- KÖHEGYI Mihály – NAGY Janka Teodóra: *Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén I.* (Forrásközlés). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1995, *Studia Ethnographicae* 1: 195–249. o.
- Adalékok a jogi néphagyománykutatás történetéhez. In: BÁRTH János (szerk.) *Cumania* 14. Kecskemét, 1997, 207–223. o.
- Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén II.* (Forrásközlés). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1998, *Studia Ethnographicae* 2: 185–235. o.
- Bónis György és társai jogi népszokásgyűjtése Tápén III.* (Forrásközlés). Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 2003, *Studia Ethnographicae* 4. Szeged, 233–245. o.
- MEZEY Barna: Szokásjog és szokás határán: jogszokások. In: MEZEY Barna – NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz és jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Budapest, 2009, 13–25. o.
- NAGY Janka Teodóra: A jogi néphagyomány- és népszokáskutatás eredményei, alternatívái, a jogi néprajz alapkérdései az ezredfordulón. In: CSERI Miklós – KÓSA László – T. BERECZKI Ibolya (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón. A Magyar Néprajzi Társaság 2000. október 10–12. között megrendezett néprajzi vándorgyűlésének előadása*. Szentendre, 2000, 99–120. o.
- A tradicionális népi önkormányzatok jogtörténeti vizsgálata a Dél-Dunántúlon*. Szekszárd, 2002
- A magyar jogi néprajz-kutatás eredményei és alternatívái. In: TÁRKÁNY Szücs Ernő: *Magyar jogi népszokások*. Budapest, 2003, 851–862. o.
- A jogi néprajz a hazai kutatások tükrében. In: MEZEY Barna – NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Budapest, 2009, 83–96. o.
- Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz. In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete: A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak (ELTE Jogi Kari Tudomány 14)*. Budapest, 2011a, 345–354. o.
- The Legal Ethnography in Reflection of the Hungarian Research*. Central European Political Science Review 2011b, 45: 74–93. o.
- Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781–1821)*. *Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult ügyes bajos állapotokról*. Szekszárd, 2012

A községi bírászkodás az 1911. évi I. törvény szabályozásában és a joggyakorlatban: Bónis György és tanítványai jogi néphagyománygyűjtése Tápén. In: HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon: V. Szegedi Jogtörténeti Napok*. Szeged, 2013, 177–188. o.

Az Ukkon pohártól a Szent János áldásig. Egy jogszokás alakváltozásai. In: BÁTI Anikó – CSOMA Zsigmond (szerk.): *Középkori elemek a mai magyar anyagi kultúrában (Életképek a Kárpát-medence anyagi kultúrája köréből I)*. Budapest, 2014, 131–142. o.

SONTAG, Susan: *A fényképezésről*. Debrecen, 1981

TAGÁNYI Károly: *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről I. A családi és öröklési jogszokások*. Budapest, 1919

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Az európai jogi néprajz eredményei és feladatai*. Létünk, 1976, IV/3–4: 86–104. o.

Magyar jogi népszokások. Budapest, 1981

VARGA Csaba: *Népi jogszokástól a jogi népszokásig*. Jogtudományi Közlöny, 1981, 36: 880–886. o.

Népi jogszokástól a jogi népszokásig. In: VARGA Csaba: *A jog mint folyamat*. Budapest, 2002, 121–138. o.